

QUADRATUS, i encara que després es vagi estendre a un substantiu QUADRUM, QUADRA, formació més secundària, no passà, en el llatí antic i tradicional, d'aquests mots més en contacte amb el verb, però no arribant a l'esfera adjectiva, que l'hauria allunyat tant d'aquella font.

Es trobava un cas de *cayre* imprès en un text medieval: l'*Ordonament de Batayla*, un dels apèndixs dels Usatges, que en una traducció catalana del S. XIV, transmesa pel ms. 3058 de la Bibl. Vaticana, fou publicada el 1891 per R. Otto, erudit poc expert en català i fins en tota filologia romànica, en la *ZRPh.* XIII, 104; sempre va inspirar desconfiança aquesta extraordinària frase on es regula la forma de les llices o camps de batalla privats: «lo camp deu ésser *cayre*, e deu aver de cascu *cayre* xxv destres»: la consecució dels dos *caire* (amb valors que es desmenten) era ja per si sola suspecta encara que no s'hagués tractat d'un hapax inversemblant encara per altres raons: tot indica que el text genuí devia dir *cayrat* --- *cayre*, i que el *cayre* de la fi fou anticipat per error posant-lo maquinalment en el lloc de *cayrat*.²

A continuació d'això suposa el diccionari Alcover-Moll que es vagi dir *vela* **caira* = *vela cuadra*, i com a prova d'aquesta expressió inaudita cita només uns exs. antics de context estrany, en conjunt incompreensible, publicats per dos aficionats mallorquins: en l'un, d'un doc. p. p. Josep Rullan en apèndix a la *Història de Sóller* (1875), de l'a. 1727: «los correus no se deguen <??> fer a no ser de vaxells, *vela cayre* amunt, y galera», essent inacceptable aquesta construcció en juxtaposició «vaxells *vela cayre* amunt» és de creure que s'havia de llegir *vaxells de vela*, primerament, i *gayre amunt* després; en l'altre, de 1494 ni apareix en absolut el mot *vela*, i *caire* sembla funcionar amb paper d'adjectiu aplicat al substantiu *justes* 'llenys, naus' no pas a *vela*. En total, doncs, la suposada expressió *vela caira* no sembla pas existir, sigui quina vulgui la realitat (si n'hi ha) que s'amagui sota aquests passatges segurament corruptes.³

DERIV.: *Cairat* adj. 'quadrat': «apréss assò él fe fer un clot *cayrat* costa l'altar e féu gitar la terra fora la esgleya; e quant entrà en aquell clot --- lo vas fo atrobat ple de manna», *VidesR* (25r2): observem que aquest vas *cayrat* és el de St. Joan Evangelista a Efès, el mateix que Muntaner ens ha anomenat com a *moniment de quatre cayres*; «serien bons --- a fer fusta *cayrada* et redona», doc. de Tortosa de 1341 (*BABL* XI, 412). Substantivant-se això es converteix en el nom d'una bigueta, oc. ant. *cairat* «poutre écarrie» (*PDPF*): «la dotzena dels *cayrats*» pagava dos diners de corredures si es venia, segons la *Tarifa* de Bna. de 1271 (*EntreDL* I, 161, 162); «cabirons, monals o *cayrats* o pertxes» en un doc. ross. de 1308 (*RLR* VIII, 52); i justament en viistar Orbanya de Conflent el 1960 em parlaren, com en aqueix doc., de *cairats i monalls* tots junts; «quatre *cayrats* de pi» en un doc. barceloní de 1331; de nou doc. ross. de 1321 (*RLR* XXXII, 414) (*Careta*, *Barbr.*, s. v. *quadrat*) «*cayrats*: asseres», OPou (*ThPu.*, 152); avui li sabem gran ex-

tensió: «cairó o biga petita» en el Priorat (JBru, *MiscFolkl.* d'Aràbia, p. 154); és una bigueta que apareix al costat dels *baus* de les embarcacions a l'Escala (1937), però en el mateix Baix Empordà, Josep Pla ens parla del *cairat* 'biga' com a mot típic del seu *Empordanet* (p. 71): «no, qu'ara contàvem els *cayrats* del sostre — digué l'altre ab el porró a la mà», Vayreda, *Puny.* V, 107,² 86; *CostiCaiManc.* I, s. v.; es pot suposar que un descendent de QUADRA amb aquest sentit es va usar a l'Alt Aragó, com suggereix A. Kuhn per explicar *kwairones* mena de biga, a Binéfar, Fiscal i Ansó, si bé potser hi intervé alhora *kaibrones* 'cabirons' (*RLIR* XI, 20; *VKR* II, 175, 210).

Del f. corresponent *cairada* 'angle': «allí el camí forma una *cairada*», Almenara Val. (1961); eiv. *Ses cairades de mar* 'el pla de les cingleres que dominen verticalment la costa d'Eivissa al peu de Sant Josep de Sa Talaia' (1963). *El Cairat* és el gran salt per on es llança el Llobregat de cap a cap, entre Olesa de Montserrat i La Puda; i no sé si no es relaciona amb un ús així el mot *cairal d'aigua*, potser com a 'devessall', que es deu usar a la Conca de Tremp, puix que a Salàs canten la corrandà «Qui tingués un *cairal* d'aigua i un jardí de totes flors, / i un paneró de rialles per dà'ls als festejadors» (VBosch, *DCEC*, 1906, 314; cf. *cairal* a CADIRETA); i d'altra banda a Eivissa *cairals* és 'cingles', parlant dels que des de dalt de Sa Talaia cauen a mar, a Sant Josep (1963). *Cairejar*.

Cairell 'caire, cantell' en els parlars del Nord-est: «L'infeliç, amb la cara traspassada --- dirigia al sacerdot mirades de *cairell* amb los ulls entelats i mig en blanc», MVayreda (*R. D. Carlinada* III, p. 111), «baixàrem la clotada de Segàs y, vorejant les cingleres de la raconada de Bruis, prenguérem una vessant escabrosa, que mira de *cayrell* l'espadat on hi ha la tuta», id. (*Puny.* XXX, p. 305); Verdager n'usa una variant sonoritzada *gairells* m. pl. 'cantells, escantelladures', escalaborñ de 1867, *Atl.* IX, 15b. Ben mirat tot és el mateix que l'antic *cairell*, grossa sageta que pren nom dels quatre grossos cantells que distingeixen d'aquest el projectil: «ab ferre mor molt hom a glay, ço és saber, per nafframent de coltell, de lança e de spasa e de *cayrells*», Lluill, *Merav.* IV, 237; també de 1316, en donen la mida d'aquests *cayrels* (CaCandi, *MiscHiCat.* I, 119).

Igualment occità antic *cairel* (Levy, *ASNSL* CXXXV, 375-6); i amb algunes variants del grup consonàntic: «vengren a la casa d'En M. d'Arens, et combateren-la c'nafraren-hi Andreu de Bel-loc ab *quarel*», doc. de 1293-1300 de Tàrraga, *BABL* VII, 230, i *quadrel*, p. 232 (*quadrell*, Ausiàs); «parle ab lo senyor rey, si li foran mester cuyrasses, capellines, ballestes, *corels* et rems, que-u porà haver», a. 1316 (Finke, *Acta Ar.* III, 305); una forma així «*correll*: el hierro de la saeta» degué afermar-se en terra valenciana fins a Sanelo (52v); *cairellat*, -llada.

Caireta, espècie de guixa, veça de figura escairada o quadrada: «la primícia se paga de 36, una; i se paga de blat, faves, ordi, sivada, garrofinas, *cairetes*, mill --- y no sé si de vessas --- de llinet, cànem ---» en